

2

BENESTAR ECONÒMIC, DISTRIBUCIÓ DE LA RENDA I POBRESA

RESUM

En aquest apartat s'analitza el nivell de benestar econòmic de les llars balears l'any 2008 (darreres dades disponibles). Els resultats plantegen una major capacitat adquisitiva mitjana de les llars balears enfront del conjunt espanyol, amb uns ingressos superiors per individu equivalent als de les llars espanyoles, mentre que la distribució d'aquests és molt semblant. Concretament, els ingressos mitjans es troben un 7,4% per sobre de la mitjana espanyola i situen les llars balears en un bloc de regions, juntament amb Navarra, Madrid, Catalunya i el País Basc, clarament distanciat per sobre de la resta. Quant a la distribució de rendes, els indicadors de desigualtat de les Balears se situen en el mateix rang que per al conjunt espanyol, amb valors de l'índex de Gini del 0,327 i el 0,323, respectivament. Malgrat això, des d'una perspectiva europea, els valors de desigualtat de les Balears i Espanya són dels més elevats entre els països integrants de la Unió Europea. A més, l'inici de la crisi ha suposat un fort creixement de la desigualtat.

Quant als indicadors de pobresa relativa es detecta un percentatge més elevat a les Balears de llars en risc de pobresa que a Espanya. Així, la taxa de risc de pobresa relativa a les Balears se situa en el 22,3%, mentre que és del 19,5% en el conjunt espanyol. En termes absoluts aquesta taxa suposa que a les Balears hi ha 91.293 llars en risc de pobresa. Igual que en els indicadors de desigualtat, la taxa de pobresa relativa ha augmentat i ha passat del 16,9% el 2007 al 22,3% el 2008, mentre que en el cas espanyol s'ha mantingut estable a l'entorn del 19,5%, tot assolint uns valors dels més alts entre els països europeus tot just a l'inici de la crisi econòmica.

2.1

INTRODUCCIÓ

Des de la memòria de l'any 2002, el CES analitza els trets bàsics del benestar econòmic a les Illes Balears mitjançant l'estudi de les microdades de diferents fonts estadístiques elaborades per l'Institut Nacional d'Estadística (INE); fins a la memòria del 2006, amb les dades de l'enquesta contínua de pressupostos familiars, i d'ençà la Memòria del 2007, amb les de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) en endavant.

Si seguim la recerca de la memòria del 2009 en què vàrem pretendre consolidar la línia d'estudi encetada en les darreres memòries, tot continuant amb l'anàlisi del nivell i les disparitats en els recursos monetaris entre els ciutadans de les Balears, en aquesta memòria volem avançar en tres aspectes: (1) aprofundir en l'efecte de les transferències socials i els impostos directes com a estabilitzadors automàtics, especialment rellevants en un període de crisi econòmica com l'actual. (2) El propi impacte de la crisi sobre el benestar material dels ciutadans planteja la necessitat d'oferir una visió temporal de la seva evolució, tot comparant els indicadors de benestar en l'etapa expansiva anterior amb els existents a

l'inici de la crisi econòmica actual. (3) Ampliar la visió territorial dels indicadors de benestar material. Per això es comparen els valors dels indicadors de benestar obtinguts per a les Balears tant amb la resta de comunitats autònomes com amb el conjunt dels països de la Unió Europea.

Com ja s'ha comentat abans, la base de dades utilitzada és l'Enquesta de Condicions de Vida que elabora l'INE.⁴ L'ECV està dissenyada per oferir informació harmonitzada sobre condicions de vida i exclusió social en el context dels països de la Unió Europea. En l'àmbit espanyol, el nivell de desagregació territorial màxim és la comunitat autònoma. L'ECV es realitza a Espanya des de l'any 2004, i la corresponent a l'any 2009 n'és la darrera onada disponible. En aquesta memòria s'ha utilitzat especialment la informació corresponent a l'any 2009, si bé per disposar d'un recorregut temporal també s'hi incorpora informació per al conjunt del període 2004-2009. Val a dir que la informació d'ingressos de l'ECV es refereix sempre a l'any anterior, raó per la qual a la resta del document, quan es parli de l'ECV 2009, ens referirem a dades de l'any 2008.

En línia amb anteriors memòries, la metodologia aplicada és la convencional en la literatura. Així, la informació d'ingressos de cada llar es refereix als ingressos monetaris nets i s'ha homogeneïtzat dividint aquests pel nombre de membres d'acord amb l'escala de l'Organització per a la Cooperació

i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), la qual reflecteix l'existència d'econòmics d'escala.⁵ Per això, d'ara endavant el concepte d'ingressos d'una llar s'utilitzarà com a sinònim dels ingressos totals per individu equivalent. D'altra banda, cal esmentar que en tots els càlculs s'ha incorporat el pes poblacional de cada llar.

La resta de l'apartat sobre el benestar econòmic dels ciutadans balears s'ha estructurat de la manera següent: a l'apartat 2.2 es compara el nivell d'ingressos mitjans de les llars de les diferents comunitats autònomes i de la UE-27, així com la seva distribució relativa, i l'apartat 2.3 es dedica a l'anàlisi de la pobresa relativa.⁶

2.2.

EL NIVELL I LA DISTRIBUCIÓ DE RENDES

En primer lloc es mostren alguns indicadors sintètics tant de la situació central dels ingressos de les llars com de la seva distribució. El primer indicador de benestar econòmic fa referència al nivell mitjà d'ingressos per llar.

Els valors obtinguts estan en línia amb els d'altres fonts estadístiques, com ara la Comptabilitat Regional d'Espanya o l'Enquesta de pressupostos familiars, ambdues elaborades també per l'INE,

⁴ Per a una exposició extensa de l'ECV i del seu paper per analitzar les condicions de vida en el conjunt de la Unió Europea es pot consultar: Atkinson, A.B. i Marlier, E., eds., (2010): "Income and living conditions in Europe". Eurostat, Statistical books. També es pot consultar, <http://www.ine.es/prensa/np526.pdf>, pàg. 9-11.

⁵ En concret, els adults (14 anys i més) que no siguin sustentador principal de la llar computen per 0,5 unitats, mentre que aquest darrer computa la unitat. Per la seva banda, cadascun dels membres menors de 14 anys computen per 0,3 unitats.

⁶ En l'elecció dels indicadors de desigualtat de rendes i de pobresa s'ha seguit l'informe de síntesi del 2002 de la Comissió Europea.

ja que l'ECV estima que les llars balears tenen uns ingressos mitjans de 16.055,7 euros, força per sobre de la mitjana espanyola, 14.948 euros. En termes relatius els ingressos mitjans de les llars balears eren un 7,4% superiors als del conjunt espanyol. En comparació a la resta de comunitats autònomes, per tant, les llars balears se situen en un bloc de territoris, juntament amb el País Basc, Madrid, Navarra, Catalunya i Astúries, amb ingressos clarament destacats respecte a la resta de regions i per sobre de la mitjana nacional. Des d'un punt de vista temporal i amb la prudència d'una constatació necessària en onades futures, el valor del 2008 suposa un fre al procés d'escurçament de la distància relativa. Així, s'observa com la distància relativa dels ingressos mitjans per llar va passar de valors un 13,4% per sobre dels nacionals l'any 2003, fins al 6,3% el 2007, per assolir un diferencial positiu del 7,4% l'any 2008, fet que està en la línia de fons també apuntada per la Comptabilitat Regional d'Espanya, en què s'indica que la renda disponible bruta per càpita del sector de les famílies va passar d'un valor un 21% superior a la mitjana estatal el 2000 al 6,5% el 2008. Com es pot observar, aquesta tendència no és sensible a l'indicador emprat de la grandària de la llar. (Vegeu els quadres III-5 i III-6).

Les dades relatives als ingressos nets sense transferències socials mostren conceptes d'ingressos semblants als ingressos nets anteriors, però que permeten il·lustrar el paper jugat per les transferències socials diferents de les pensions i els impostos directes, respectivament. En

efecte, les dades d'ingressos abans d'impostos directes palesen la major capacitat de riquesa de l'economia balear, amb uns ingressos de 18.939 euros, un 8,7% per sobre de la mitjana nacional. Una vegada computats aquests impostos directes i sense incorporar les transferències socials diferents de les pensions la renda es redueix un 25,1% fins als 15.132 euros, en aquest cas un 8,0% per sobre de la mitjana nacional. Finalment, l'efecte de les transferències socials diferents de les pensions té un efecte positiu en els ingressos, que augmenten fins als 16.056 euros, cosa que representa un 7,4% per sobre del valor nacional. D'aquesta manera, doncs, s'observa l'efecte limitador esperat per sobre de la mitjana provocat pels impostos directes, mentre que l'efecte positiu de les transferències socials, per l'efecte contrari, és inferior al de la mitjana nacional. En qualsevol cas, l'evolució d'aquests efectes està lligada a la conjuntura econòmica i no tant al valor absolut de partida.

A banda de la capacitat adquisitiva mitjana, l'ECV ofereix informació per conèixer si aquesta, una vegada establertes les decisions de despesa, es tradueix en una capacitat folgada per poder estalviar i afrontar incerteses. Si observem els percentatges de llars amb capacitat per fer pagaments imprevists i de llars que arriben amb molta dificultat o amb dificultat a final de mes, es pot veure que, malgrat els ingressos per sobre de la mitjana nacional, la capacitat de maniobra no difereix significativament dels valors del conjunt espanyol, fet que podria indicar un major nivell relatiu d'endeutament tot just a l'inici de la crisi econòmica.

QUADRE III-5. INDICADORS DE DESIGUALTAT DE RENDES PER COMUNITAT AUTÒNOMA									
	Ingressos nets mitjans (base 100 nacional)	Ingressos nets sense transferències socials (base 100 nacional)	Ingressos bruts per unitat de consum	Ingressos bruts (base 100 nacional)	Percentatge de llars amb capacitat de pagar impre-vists	Percentatge de llars amb alguna dificultat d'arribar a final de mes*	Gini	Atkinson (0,5)	Atkinson (2)
Galícia	13.720	12.835	15.769	90,5	64,7	60,5	0,291	0,073	0,394
Principat d'Astúries	15.865	15.111	18.564	106,6	78,8	48,0	0,293	0,078	0,510
Cantàbria	15.277	14.319	17.506	100,5	79,0	46,4	0,282	0,077	0,369
País Basc	18.681	17.986	21.995	126,3	79,5	43,3	0,274	0,070	0,232
C. Foral de Navarra	19.355	18.475	22.704	130,4	86,4	37,7	0,264	0,062	0,922
La Rioja	14.272	13.306	16.691	95,8	79,9	50,2	0,293	0,076	0,810
Aragó	16.209	15.586	19.023	109,2	87,6	32,7	0,301	0,072	0,371
Comunitat de Madrid	17.876	17.195	21.236	121,9	71,7	52,9	0,323	0,088	0,686
Castella i Lleó	14.613	13.810	17.079	98,1	78,8	52,9	0,309	0,082	0,449
Castella-la Manxa	13.032	12.014	15.046	86,4	66,7	57,8	0,339	0,103	0,608
Extremadura	11.623	10.635	13.807	79,3	69,1	64,7	0,344	0,093	0,362
Catalunya	16.161	15.123	18.849	108,2	64,7	61,7	0,294	0,075	0,152
Comunitat Valenciana	14.600	13.452	16.831	96,6	64,4	60,9	0,298	0,076	0,885
Illes Balears	16.056	15.132	18.939	108,7	66,1	57,9	0,327	0,096	0,454
Andalusia	12.449	11.372	14.255	81,9	55,1	68,7	0,336	0,105	0,661
Regió de Múrcia	12.506	11.702	14.440	82,9	52,9	75,1	0,332	0,094	0,818
Canàries	13.011	12.042	15.128	86,9	43,1	72,6	0,356	0,100	0,510
Espanya	14.948	14.017	17.415	100,0	66,0	59,0	0,323	0,090	0,689

* Percentatge de llars amb molta dificultat, amb dificultat i amb certa dificultat.

Font: IBESTAT

QUADRE III-6. EVOLUCIÓ DELS INGRESSOS A LES ILLES BALEARS (2003-2008)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ingressos Balears, escala OCDE-ECV (€)	13.326	13.469	15.147	15.526	15.502	16.056
Ingressos Balears, escala OCDE-ECV (valor 100 nacional)	113,47	110,62	117,18	113,71	106,30	107,41
Ingressos Balears per persona-ECV (valor 100 nacional)	114,54	111,57	118,38	115,25	108,87	109,77
Ingressos Balears per persona-CRE (valor 100 nacional)	112,95	112,54	110,54	109,37	107,57	106,51

Font: IBESTAT

Una vegada comprovat que el nivell d'ingressos mitjans de les llars balears és superior al de la mitjana de les llars espanyoles, l'anàlisi del benestar econòmic requereix comparar-ne la distribució entre la població. En coherència amb memòries anteriors, l'indicador de referència per analitzar la desigualtat relativa de recursos és l'índex de Gini⁷.

L'índex de Gini de les llars balears amb la mostra de l'ECV-2009 pren un valor de 0,327, que és similar al que s'obté per al conjunt espanyol (0,323), la qual cosa indica, per tant, un nivell de desigualtat semblant entre les llars balears de l'ECV i les del conjunt espanyol. La utilització d'un altre indicador, l'Atkinson (0,5), també ofereix una imatge semblant. Això no obstant, l'Atkinson (2)⁸ mostra per a les Balears un valor significativament inferior que per al conjunt

espanyol. Aquest fet, que ja s'ha comentat en les darreres memòries, indica que la distribució en la coa baixa és més igualitària que en el cas espanyol. Si l'enfocament de comparació s'amplia a l'àmbit dels països de la Unió Europea s'observa que, si bé el nivell de desigualtat de rendes és similar a l'espanyol, aquest darrer se situa entre els majors entre els països integrants de la UE. En concret, l'índex de Gini de l'any 2008 definiria les Balears com el sisè país amb major desigualtat a l'inici de la crisi econòmica. Si s'utilitza l'indicador que compara les rendes acumulades pel 20% de llars més riques i el 20% de llars més pobres, aleshores la situació és encara més desigual, ja que les Illes es definirien com el tercer territori amb major desigualtat: les llars més riques acumularien 6,1 vegades més renda que les més pobres, quan aquest valor per al conjunt dels països integrants de l'euro pren un valor de 4,8. (Vegeu els quadres III-5 i III-7.)

Quant a la tendència de fons a les Illes Balears, la comparació per al període homogeni, 2003-2008 comenta tres fets estilitzats: (1) No s'observa una tendència clara en la darrera etapa expansiva de reducció de la desigualtat, (2) la desigualtat sembla posicionar-se de fons amb valors similars als del

⁷ L'índex de Gini pren valors entre zero i la unitat. El valor zero correspondria a una distribució perfectament igualitària. És a dir que, per exemple, el 10% de població amb menys recursos tingués un 10% dels ingressos. El valor unitari ens indicaria que tots els recursos estarien en possessió d'una sola llar: la més rica. D'aquesta manera, com més baix és l'índex menor és la desigualtat relativa i a la inversa.

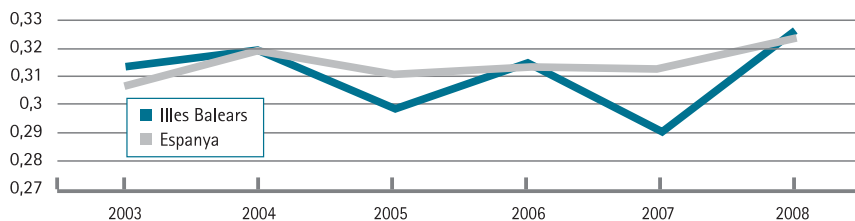
⁸ Els valors entre parèntesis de l'indicador d'Atkinson es refereixen al paràmetre d'aversion a la desigualtat, de tal manera que com més gran és el paràmetre més es penalitzen les situacions extremes en les dues coes de la distribució. En ambdós casos, com més gran (petit) és el valor dels indicadors, més desigual (igual) és la distribució dels ingressos.

QUADRE III-7. ÍNDEXS DE DESIGUALTAT I DE RISC DE POBRESA A LA UNIÓ EUROPEA (2007-2008)

	Índexs de desigualtat				Indicadors de pobresa	
	Gini-2007	Gini-2008	S80/S20-2007	S80/S20-2008	Taxa risc de pobresa-2007	Taxa risc de pobresa-2008
Làtvia	37,7	37,4	7,3	7,3	25,6	25,7
Lituània	34,0	35,5	5,9	6,3	20,0	20,6
Portugal	35,8	35,4	6,1	6,0	18,5	17,9
Romania	36,0	34,9	7,0	6,7	23,4	22,4
Bulgària	35,9	33,4	6,5	5,9	21,4	21,8
Grècia	33,4	33,1	5,9	5,8	20,1	19,7
Illes Balears	29,1	32,7	4,6	6,1	16,9	22,3
Regne Unit	33,9	32,4	5,6	5,2	18,7	17,3
Espanya	31,3	32,3	5,4	6,0	19,6	19,5
Itàlia	31,0	31,5	5,1	5,2	18,7	18,4
Estònia	30,9	31,4	5,0	5,0	19,5	19,7
Polònia	32,0	31,4	5,1	5,0	16,9	17,1
França	29,2	29,8	4,3	4,4	12,7	12,9
Luxemburg	27,7	29,2	4,1	4,3	13,4	14,9
Alemanya	30,2	29,1	4,8	4,5	15,2	15,5
Irlanda	29,9	28,8	4,4	4,2	15,5	15,1
Xipre	28,0	28,4	4,1	4,2	16,2	16,2
Malta	26,9	27,8	4,0	4,1	14,6	15,1
Holanda	27,6	27,2	4,0	4,0	10,5	11,1
Dinamarca	25,1	27,0	3,6	4,6	11,8	13,1
Croàcia	28,0	27,0	4,5	4,3	17,3	17,9
Bèlgica	27,5	26,4	4,1	3,9	14,7	14,6
Finlàndia	26,4	25,9	3,8	3,7	13,6	13,8
Àustria	26,2	25,7	3,7	3,7	12,4	12,0
Rep. Txeca	24,7	25,1	3,4	3,5	9,0	8,6
Eslovàquia	23,7	24,8	3,4	3,6	10,9	11,0
Suècia	24,0	24,8	3,5	3,7	12,2	13,3
Hongria	25,2	24,7	3,6	3,5	12,4	12,4
Eslovènia	23,4	22,7	3,4	3,2	12,3	11,3

Font: IBESTAT

Gràfic III-8
Evolució de l'Índex de Gini a les Illes Balears i Espanya (2003-2008)

Font: IBESTAT

conjunt espanyol i (3) amb l'inici de la crisi s'ha produït un creixement de la desigualtat molt marcat, amb un augment que supera el 12%. (Vegeu el gràfic III-8.)

2.3.

LA POBRESA RELATIVA A LES ILLES BALEARS⁹

L'apartat anterior sobre distribució de rendes s'ha dedicat a analitzar el conjunt de la població tenint en compte tant les llars amb més recursos com les de menys recursos. En aquest sentit, els indicadors utilitzats són sensibles, en major o menor mesura, segons l'avversió a la desigualtat implícita en cada indicador, a la situació de totes les llars. Aquest apartat, en canvi, es dedica a analitzar un grup més específic de població, com ara les llars amb menys recursos. L'objectiu és determinar el percentatge (taxa) de llars amb un nivell de recursos per sota d'un determinat llindar, que està en relació amb el que es pot considerar el nivell de vida estès entre la població d'un territori, de manera que les llars

per sota d'aquest llindar són considerades en risc de pobresa.

Com és obvi, l'establiment d'un llindar monetari concret és una tasca difícil, possiblement arbitrària, i que esdevé encara més complicada quan en l'anàlisi s'inclouen realitats socioeconòmiques diferents com les representades per les distintes comunitats autònomes. Per tot això, la metodologia adoptada en aquest apartat és l'estàndard en aquest tipus d'estudis,¹⁰ és a dir, s'ha aplicat el concepte de pobresa relativa i no el d'absoluta.¹¹ D'aquesta manera, s'han considerat llars en risc de pobresa les que disposen d'un ingressos inferiors al 60% dels ingressos de la mediana de les llars del seu territori de residència.¹² En aquest sentit, cal fer notar que el que es calcula és el percentatge

¹⁰ Vegeu: INE «Estudio descriptivo de la pobreza en España. Resultados basados en la Encuesta de Condiciones de Vida 2004».

¹¹ Entre els avantatges del concepte de pobresa relativa hi ha que es té en compte el fet que el cost d'accés a alguns béns i serveis és diferent en una societat rica que en una de pobra. A més, cal fer notar que l'enfocament de pobresa relativa engloba la pobresa absoluta.

¹² Cal observar que la utilització de la mediana en lloc de la mitjana implica que únicament s'observaran reduccions en el nivell de pobresa si efectivament s'ha produït una redistribució de recursos en favor de la població pobra.

⁹ Vegeu: Eurostat. «Income, Poverty and Social Exclusion», Brussel·les, 2000.

QUADRE III-8. TAXA DE RISC DE POBRESA PER COMUNITATS AUTÒNOMES

	Llindar d'ingressos per persona	Taxa de llars en risc de pobresa	Taxa de llars en risc de pobresa extrema
La Rioja	8.020	23,3	8,1
Illes Balears	8.652	22,3	10,5
Comunitat de Madrid	9.581	22,0	8,4
Castella-la Manxa	7.200	21,9	11,0
Regió de Múrcia	7.034	21,4	9,8
Andalusia	6.631	20,4	9,9
Canàries	6.794	19,8	10,9
Cantàbria	8.833	19,8	8,6
Espanya	7.980	19,5	8,2
Aragó	9.040	18,9	6,3
Catalunya	8.992	18,4	7,4
País Basc	10.559	17,8	7,5
Castella i Lleó	7.800	17,5	6,0
Comunitat Valenciana	8.051	17,5	6,2
C. Foral de Navarra	10.923	17,0	6,1
Extremadura	5.866	16,7	6,5
Galícia	7.424	15,4	6,1
Principat d'Astúries	8.412	15,2	5,9

Font: IBESTAT

de llars o persones de cada comunitat autònoma que té uns recursos inferiors a una xifra determinada. Si observam les dades de pobresa relativa, veim que la xifra llindar de referència és diferent a cada comunitat autònoma, que és més elevada als territoris més rics i a l'inrevés. (Vegeu el quadre III-8.)

Així, mentre que aquest llindar se situa en els 8.652 euros a les Illes Balears, en el cas del conjunt espanyol aquest llindar correspon als 7.980 euros. Com és obvi, per tant, la taxa de llars en risc de pobresa s'ha de calcular amb els valors de cada territori, ja que en cas contrari, si s'aplicàs el mateix valor a totes les comunitats autònomes (per exemple, el llindar del conjunt espanyol), aleshores la taxa seria inferior a les comunitats riques

i major a les pobres. Com que allò que es calcula és el percentatge de llars a la coa inferior, per analitzar les llars amb més pocs recursos s'acompanyen els resultats amb un indicador més restrictiu, que és el percentatge de llars amb ingressos per sota del 40% dels ingressos de la mediana, que és el que s'anomena en la literatura "la població en risc de pobresa extrema".

Atenent al percentatge de llars que es troben per sota del llindar de pobresa relativa a cada comunitat autònoma segons l'ECV amb dades d'ingressos del 2008, cal destacar quatre fets: (1) El percentatge de llars en risc de pobresa és major a les Balears que en el conjunt espanyol (el 22,3% enfront del 19,5%, respectivament), la qual

cosa representa un total de 91.293 llars en aquesta situació l'any 2008 a les Illes. De fet, les Illes són la segona comunitat amb una taxa de risc de pobresa més alta. (2) En comparació al valor de la mostra de l'ECV amb dades d'ingressos de l'any 2007, el percentatge de llars en risc de pobresa ha augmentat considerablement des del 16,9% del 2007 al 22,3% del 2008, tot i que en el cas espanyol s'ha mantingut estable a l'entorn del 19,5%.

(3) Quan la referència de renda és el 40% de la mediana de llars, la taxa de risc de pobresa extrema se situa a les Illes balears en un 10,5%, novament per sobre del valor nacional, 8,2%. (4) Des d'una perspectiva europea, el percentatge de llars en risc de pobresa de les Illes se situa entre els territoris amb un major valor. (Vegeu els quadres III-7 i III-8.)